

Dorothee Sölle

Als kind werd ze door een lerares op school 'lucifershoutje' genoemd omdat ze zo klein was. Later zouden er vele bijnamen volgen - meer om haar denken dan om haar gestalte te typeren. Een kleine greep: zwijn, communistenhoer, onruststookster, Sölle Hölle (Sölle is de hel). Haar radicale denkbeelden maakten haar tot een van de bekendste, meest gelezen én meest omstreden theologen uit de tweede helft van de vorige eeuw. In haar autobiografie *Tegenwind*, blikt ze terug op een aantal thema's uit haar leven. Het is het zelfportret van een onvermoeibaar vechtster over de hele linkse breedte. Ze schrijft: 'Wanneer ik onderweg ben en ik ervaar een wind die tegen mijn hoop, geloof en overtuigingen in blaast, dan vertraagt dat mijn tempo. Tegelijkertijd is in iedere tegenwind een opwaartse wind verborgen die me verder brengt.'

Het zijn de jaren negentig. Ik mag haar interviewen voor Opzij. Ik zoek haar op in haar woonplaats Hamburg. Ze blijkt te wonen in een onopvallend rijtjeshuis met een verwaarloosde voortuin. Ze doet open en gaat me voor, het donkere huis in met de afgebladderde plinten, langs oude meubels, vergeelde prikborden, vooroorlogse schemerlampen. Niet belangrijk. Een paar inleidende zinnen van mij wuift ze weg. Niet belangrijk. Tijdens het interview valt de avond in. Het huis is op een bepaald moment zo donker dat ik mijn eigen handschrift niet meer kan lezen, maar in het vuur van het gesprek vergeet ze het licht aan te doen. Niet belangrijk. In dit ene leven dat we hebben, gaat het om grote zaken. Om denken, verzet, vechten voor een betere wereld.

Ze wordt in 1929 als Dorothee Nipperdey geboren in een liberaal milieu waarin Schubert en Goethe meer aanzien genieten dan God en de bijbel. 'Op een dag, ik was nog heel klein, vond ik buiten een ronde, blauwe, schitterende steen. Het is een vreemd beeld maar die steen had voor mij alles met God te maken. Dat ik jaren later voor theologie koos, kwam niet voort uit een christelijke levensovertuiging maar uit een verlangen om de waarheid te leren kennen. Pas tijdens de studie kwam ik erachter dat het christendom mij iets te zeggen had. Voor mij betekende God gerechtigheid; liefde die kracht geeft, een macht die niet wil bezitten maar zichzelf deelt'.

Na haar afstuderen wordt ze lerares, trouwt met een kunstschilder, krijgt met hem drie kinderen en is gelukkig. Tot haar man na tien jaar verliefd wordt op een van haar collega's en bij haar weggaat. Daarover zegt ze: "De jaren die volgden, heb ik beleefd als een diepe doodservaring. Het hele bouwwerk van hoop, geloof en dromen stortte van de ene op de andere dag in elkaar. Ik moest een nieuw levensontwerp maken, maar wist met geen mogelijkheid hoe. Ik had constant zelfmoordfantasieën. Wilde van de brug springen. Riep innerlijk "nee" tegen het leven. Overigens is dat uiteindelijk het enige waar religie over gaat: over de keuze tussen overgave of afwijzing, tussen een ja of een nee tegen het leven. Kies je voor overgave, dan wordt dat de bron van zowel uitdaging als troost.' Ze kiest voor de overgave, het ja. In die tijd begint ze ook met schrijven en niet lang daarna komt haar eerste boek uit: *De plaatsbekleding*, over God na Auschwitz, waarin ze afstand neemt van het beeld van een almachtige God. Het boek wordt een doorslaand succes en helpt haar haar leven weer op de rails te krijgen

Niet alleen haar persoonlijke weg maar ook haar intellectuele, religieuze weg kent tegenwinden die – opnieuw- opwaartse winden in zich dragen. Vanwege de oorlog in Vietnam verandert ze van een liberaal theologe in een radicaal socialiste. Ze schrijft in haar autobiografie: 'Je kunt niet voor een paar kinderen zorgen en tegelijkertijd een politiek ondersteunen die zoveel kinderen laat verbranden, verhongeren of in kampen onderbrengt. Moederschap houdt niet op bij je eigen vlees en bloed.' Ze maakt zich sterk voor wat ze de politisering van het geweten noemt. In haar woorden: "Het geweten heeft met politiek te maken, zo niet dan gaat het niet om een geweten". Samen met haar tweede man richt ze in 1968 het Politiek Avondgebed op, openbare bijeenkomsten met debat, gebed en oproep tot actie, vormen van, zoals ze het noemt, "eigentijdse vroomheid".

Ze is een veelschrijfster maar *Mystiek en verzet: gij stil geschreeuw* beschouwt zij als haar Opus Magnum.

Verrassend is de manier waarop zij engagement en mystiek in dit boek met elkaar verbindt. Het begon allemaal met de vraag aan een vriend op wat voor manier ze over de verhouding tussen mystiek en verzet zou kunnen denken. "Mystiek is verzet" had hij geantwoord. Uiteindelijk wordt deze verbinding de rode draad in haar werk. Uitgangspunt is de verwondering over de grootsheid van de schepping die in schril contrast staat met de gebrokenheid van het bestaan, het menselijk lijden. Dit maakt voor Sölle totale en toegewijde betrokkenheid op de wereld onontkoombaar. We mogen niet passief toekijken, kunnen geen toeschouwer blijven maar moeten de aarde herscheppen in een plaats waar "recht wordt gedaan aan de verworpenen der aarde". Mystiek is niet de versmelting van de individuele ziel met God maar luisteren naar zijn "stille geschreeuw" in mensen. "Die lange weg van schouderophalen naar tranen, ga die met ons god. Van de tranen naar de schreeuw, van de schreeuw naar het nee, van het nee naar de opstand". Mystiek is opstaan tegen het onrechtvaardige lijden en tegelijk het eigen lijden, dat uit deze opstand voortkomt, aanvaarden. Het is verzet tegen het schouderophalen, tegen het cynisme, tegen de onverschilligheid. Het is je openstellen voor een visioen van gerechtigheid en zo "de vonk van de ziel" levend houden. Mystiek en verzet als geloofs- én levenshouding. Ze worden met elkaar verbonden in het gebed. Voor Sölle betekent bidden: vurig verlangen, concentratie van hoop, tranen en wensen, opstand tegen de heersende machtsverhoudingen. Haar teksten laten zich lezen als visionaire programmaverklaringen. God kiest partij. In de woorden van Solle: voor de "de mislukte die niet mislukt is, de weerloze die in zijn weerloosheid wordt bevestigd." God kiest partij. "Voor de verliezers, niet voor de winnaars".

Radicale woorden. Toen ze nog lerares was zeiden haar leerlingen: als Sölle les geeft, kun je er zeker van zijn dat ze naar het bord loopt en een lijn trekt om de wereld in tweeën te verdelen. 'Ja' stemde ze in, 'dat is waar. Ik geloof daarin en dat is precies wat me vaak in een filosofische strijd brengt met mijn postmoderne vrienden. Zij horen me aan met lichte ironie en zeggen: Dorothee, het is niet of-of, het is én-én. Onzin. Dood is dood en leven is leven en oorlog is oorlog en brood is brood. Dat mag dan ouderwets links gedacht zijn, zo is het wel.' Politieke stellingname was voor haar een vanzelfsprekende vereiste. Op de herhaaldelijke vraag of ze een marxiste was kon ze enigszins kregel reageren. "Het beste wat me dan invalt," zo schreef ze in *Het venster van de kwetsbaarheid* "is een tegenvraag: Poetst u uw tanden, ik bedoel na de uitvinding van de tandenborstel? Hoe kan men Amos en Obadja lezen en niet Marx en Engels? Dat zou absoluut ondenkbaar zijn tegenover een God die ons profeten zendt met de boodschap dat Adonai kennen betekent gerechtigheid doen" En: "We hebben een nieuwe hemel en een nieuwe aarde nodig, een andere wijze van leven, van handelen van delen, van liefhebben. Want de oude aarde, is bezoedeld door bloed, verscheurd door oorlogen, wouden sterven, velden verdrogen. Op onze oude aarde leren we kindsoldaten doden met lichtgewichtwapens uit Europa." Op de oude aarde maken volgens Sölle uitbuiting honger, armoede en oorlog de dienst uit. Op de nieuwe aarde krijgt God gestalte in mensen die zuiver denken, scherp kijken, zachtmoedig liefhebben en bevrijdend handelen. En dat krachtige appèl van Sölle is, tien jaar na haar dood onverminderd actueel. Het is een oproep aan ons, zoals we hier zitten op deze zomerochtend, om straks uit te stromen in die woeste wereld als moedige, zachtmoedige, liefhebbende, rechtvaardige mensen. God heeft geen andere ogen, geen andere handen dan de onze. Laten we ze inzetten en niet rusten voordat we de wereld hebben omgevormd tot een plek waar Hij kan wonen.

Dorothee Sölle. Rebelse profetes. Charismatische dwarsligger. Radicale visionaire. Op de vraag of ze met haar levenswerk erin geslaagd was een bijdrage te leveren aan die nieuwe aarde antwoordde ze: "Soms denk ik het, soms twijfel ik eraan. Op een keer, toen ik het even niet meer wist, zei een vriend: "De beeldhouwers, glas-in-loodzetters en steenhouders die in de middeleeuwen aan de kathedralen bouwden, zagen nooit het eindresultaat van hun levenswerk en toch, op een dag, lang na hun dood, was het er. Stond daar de kathedraal die zij met z'n allen gebouwd hadden. Aan dat beeld houd ik me maar vast."

De dominicaan Edward Schillebeeckx was stelliger over haar bijdrage aan een nieuwe aarde. Na haar overlijden roemde hij Sölle niet alleen als een van de grootste theologen van onze tijd maar voegde hij eraan toe: "Door haar volledig engagement met de boodschap van Jezus heeft ze voor meer liefde en rechtvaardigheid in de wereld gezorgd."

En dan mogen we je Sölle Hölle noemen maar als dát van je gezegd wordt dan heb je het goed hebt gedaan. Heel goed. Nu wij nog.